

Marzena Chrost
ORCID: 0000-0003-3309-6574
Akademia Ignatianum w Krakowie

Bogdan Nawroczyński i jego myśli na nowo odczytane

Bogdan Nawroczyński
and His Thoughts Read Anew

Bogdan Nawroczyński, *Oddech myśli. Archiwalia główne*.
Wybór, komentarze i redakcja naukowa Lech Witkowski,
Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2020, ss. 695.

Publikacja przygotowana przez Lecha Witkowskiego jest efektem jego wielkiej, dokładnej, rzetelnej i żmudnej pracy archiwalnej nad spuścizną polskiego uczonego Profesora Bogdana Nawroczyńskiego (1882–1974), którego długie i pracowite życie wypadło na czas wielkich wydarzeń historycznych. Jak sam Profesor wspomina, przyszło mu „żyć nie w zaciszu, lecz w ogniu dwu rewolucji, wojny z 1920 r. i dwu wojen światowych. Nie byłem żołnierzem. Za słaby fizycznie byłem na żołnierza. Walczyłem na innym polu. Byłem naukowcem, nauczycielem i wychowawcą” (Nawroczyński 1972: 561). Natomiast Lech Witkowski w recenzowanej publikacji określa Bogdana Nawroczyńskiego jako wyjątkową postać: „Traktuję go jako ważnego, pod pewnymi względami niezwykłego i znamienego, wartego poznania i wykorzystania reprezentanta

SPI Vol. 25, 2022/1
e-ISSN 2450-5366

Wielkiego Pokolenia, które jako takie w świadomości potomnych dostatecznie się nie przebiło. Zostało przygaszone rozmaitymi cieniami na nie rzucanymi i blaskami innych, przy których bladło, podatne tym bardziej na odsuwanie w cień czy na margines, gdy władza akademicka, także samych pedagogów, rozdawała uznanie w innym przypadku oficjalnego myślenia” (s. 18).

We wstępie publikacji Lech Witkowski zaznacza, że „W stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości warto się pochylić nad prowadzącymi do tego doniosłego wydarzenia – w całym złożonym procesie historycznym – wielopokoleniowymi zmaganiem i ich meandrami, także w wymiarze pedagogicznym: myśli i działań” (s. 9). Jest to zatem książka w pewnym stopniu „rocznicowa”, bowiem pomyślana została jako „pomnik” na stulecie odzyskania niepodległości. Tak wielkie rocznice zobowiązują i z tego zadania oraz wyzwania Lech Witkowski wywiązał się znakomicie.

Warto również podkreślić, że myśl Bogdana Nawroczyńskiego była już przedmiotem rozpraw Lecha Witkowskiego (np. *Przełom dwoistości w pedagogice polskiej*, 2013). Niemniej jednak recenzowana publikacja jest bardzo cenna i interesująca ze względu na szczególnie dobór i przedstawienie źródeł dotychczas niepublikowanych dokumentów i tekstów, które odnoszą się do myśli pedagogicznej Bogdana Nawroczyńskiego. Należy również zaznaczyć, że wnikliwą i szczegółową recenzję wydawniczą tej książki przygotował i opublikował Krzysztof Jakubiak (2020). W związku z tym w niniejszym tekście skupię się tylko na ogólnym omówieniu struktury i zawartości tej monografii oraz ukazę znaczenie tego dzieła dla współczesnych pedagogów. Przedstawiając recenzowaną publikację, warto zauważyć, że bardzo intrygujący i zarazem inspirujący jest już sam metaforyczny tytuł publikacji: *Oddech myśli. Archiwalia główne*. W tym kontekście trzeba stwierdzić, że oddychanie jest przecież czymś tak oczywistym i naturalnym, iż najczęściej się o nim zapomina. Z jednej strony kontrolując oddech można zapanować nad wieloma negatywnymi uczuciami, takimi jak lęk czy stres, z drugiej natomiast można dodać sobie energii, poczuć pełnię witalnych sił i fantastycznie się zrelaksować. Oddychając we właściwy sposób, człowiek staje się bardziej kreatywny, a im lepszy jest oddech, tym lepsza jest również praca. Niewątpliwie można zatem wnioskować, że nie ma nic ważniejszego dla zdrowia i dobrego samopoczucia

człowieka niż oddychanie. Natomiast myśl może być określana jako wytwór pracy umysłu czy też poglądu, idei lub koncepcji. Myślenie to również pamiętanie o kimś bądź o czymś. W związku z tym, w aspekcie naukowym i pedagogicznym, jak wyjaśnia Lech Witkowski „Pora zaczerpnąć świeżego powietrza dla życia duchowego nowej epoki w polskiej pedagogice, by oddech myśli stał się głębszy, a jednocześnie byśmy na plecach czuli wagę odpowiedzialności za te pokolenia, które zostały przez okresowe (a wydawałoby się, że bezpowrotne) wyroki historii i nierzetelne gry środowisk akademickich dotknięte najbardziej” (s. 41).

Książka jest efektem kwerendy Lecha Witkowskiego w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Dlatego też opracowane archiwalia mają charakter bardzo cennych i interesujących materiałów źródłowych. Tym bardziej, że opracowanie i udostępnienie w jednym miejscu zestawu tekstów jakiegoś autora ukazuje niewątpliwie wielką merytoryczną wartość jego twórczego dorobku naukowego. W tym przypadku w jednej obszernej publikacji zostały umieszczone aż trzy książki jednego autora, co z pewnością jest dużym ułatwieniem przy podejmowaniu dalszych analiz naukowych. Trzeba podkreślić, że dokonany wybór dokumentów, ich opracowanie, przygotowanie komentarzy oraz umieszczenie ich w kontekście ważnych historycznie wydarzeń zostało opracowane bardzo wnikliwie i starannie.

Recenzowana publikacja składa się z trzech części. Pierwsza część, zatytułowana „Polska myśl pedagogiczna. Jej główne linie rozwojowe i cechy charakterystyczne”, zawiera rozprawę Bogdana Nawroczyńskiego, której pierwsze wydanie miało miejsce w 1938 roku. Należy zaznaczyć, że książka ta została opublikowana i opracowana przez Agnieszkę Skulimowską w 2018 roku, niemniej jednak w obecnej publikacji zawarte zostały pewne uściślenia, wyjaśnienia i komentarze dokonane przez Lecha Witkowskiego, co niewątpliwie ubogaciło jej kolejne krytyczne wydanie. Część druga recenzowanej publikacji to pamiętnik pisany przez Bogdana Nawroczyńskiego w latach 1969–1972 i wcześniej niepublikowany, zatytułowany „Wspomnienia starego pedagoga”. Jest to swoistego rodzaju autobiografia, dlatego publikacja tego tekstu ma bardzo dużą wartość historyczno-pedagogiczną. Jak pisze Lech Witkowski, „Tekst wspomnień Bogdana Nawroczyńskiego, tu po raz pierwszy

udostępniony, czyta się, jak sądzę, nie tylko jako relację i świadectwo frapującej indywidualnej biografii, uwikłanej w rodzinne niuanse i prywatne okoliczności, ale także jako opis losu całego «pokolenia historycznego» (s. 397).

Trzecia część publikacji, zatytułowana „Ojciec chrzestny pedagogiki polskiej”, stanowi bardzo wartościowy zbiór wybranych listów, przemówień, referatów, recenzji wydawniczych książek, recenzji prac doktorskich i habilitacyjnych oraz opinii o dorobku naukowym różnych pedagogów. Archiwalia te zostały uporządkowane i podzielone na cztery okresy: przedwojenny, powojenny sprzed odsunięcia od pracy akademickiej, po powrocie na uniwersytet oraz po przejściu na emeryturę. Natomiast w końcowym tekście „Zamiast zakończenia. Przeciw niespożytkowaniu dorobku” Lech Witkowski stwierdza: „Patrząc z dystansu na zaprezentowany oraz komentowany przeze mnie materiał archiwalny, łatwo dostrzec, że żadne zwieńczenie nie jest tu możliwe, a nawet lepiej widać dalsze wyzwania dopiero do podjęcia” (s. 591).

Wartością dodaną prezentowanej publikacji są bardzo rozbudowane i szczegółowe przypisy, w których zostały zamieszczone ważne dopowiedzenia i wyjaśnienia. Również aneks zawierający między innymi odrębne notatki Profesora Bogdana Nawroczyńskiego oraz obszerny wykaz uzupełnionej, skorygowanej, uwspółcześnionej i zintegrowanej bibliografii jest cennym źródłem informacji.

Niewątpliwie przedstawione w tej publikacji wybrane teksty Bogdana Nawroczyńskiego nadal pobudzają do ponownych przemyśleń i głębszych refleksji. Niezwykle aktualna jest myśl tego pedagoga, dlatego powinna ona stanowić inspirację dla wszystkich osób uczestniczących we współczesnych dyskursach pedagogicznych.

Mam nadzieję, że praca wykonana przez profesora Lecha Witkowskiego spotka się z dużym i pozytywnym oddźwiękiem oraz stanie się inspiracją do głębszych naukowych analiz, dzielenia się doświadczeniami, sądami oraz będzie impulsem do dialogu i dyskusji, jak i do podejmowania różnorodnych pedagogicznych projektów badawczych. Ta wielkich rozmiarów (licząca aż 695 stron) i cenna poznawczo publikacja pozwala na odczucie i smakowanie intelektualnej wartości dzieł oraz myśli i poglądów pedagogicznych, jak również ukazuje niezwykle zasłużoną dla polskiej nauki postać Bogdana Nawroczyńskiego. Z pewnością charakterystyczną cechą

jego twórczości naukowej jest również precyzyjne operowanie słowem. Dlatego erudycja, trafność doboru słowa odzwierciedlającego ścisłość, uporządkowanie i precyzje sposobu myślenia naukowego, które charakteryzują zaprezentowane teksty, są dzisiaj niedoścignionym wzorem dla uczestników dyskursów pedagogicznych. Dlatego warto podejmować pogłębioną refleksję oraz odczytywać i odkrywać na nowo myśl Bogdana Nawroczyńskiego i jego idee pedagogiczne, którym do końca pozostawał wierny w swojej pracy naukowej.

Bibliografia

- Jakubiak K. (2020). *Opinia wydawnicza nt. książki: Bogdan Nawroczyński. Oddech myśli. Archiwalia główne, [w:] Profile integralności humanistyki i nauk społecznych. Księga Jubileuszowa dla Lecha Witkowskiego*, red. M. Jaworska-Witkowska, G. Piekarski, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 304–308.
- Nawroczyński B. (1972). *Wychowanie i jego trzy podstawy*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 5, s. 561–565.
- Witkowski L. (2013). *Przełom dwoistości w pedagogice polskiej. Historia, teoria, krytyka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Marzena Chrost
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: marzena.chrost@ignatianum.edu.pl